

ТИЛШУНОСЛИКДА ЛИНГВОПОЭТИК ХУСУСИЯТЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Гафурова Васи́ла Му́родилла́евна

*Навоий давлат Университети Факултетлараро
чет тиллар кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация. *Тил - инсоннинг энг муҳим воситасидир. У орқали инсонлар бир-бирлари билан мулоқот қилишади, фикрларини билдиришади, ҳиссиётларини ифода этишади. Тилшунослик эса тилнинг қонунларини ўрганадиган илмдир. Унинг бир соҳаси, лингвопоэтика, тилдаги бадийлик, гўзаллик ва экспрессивликни ўрганади. Лингвопоэтика тилдаги образлилик, метафора, синекдоха, эпитет, гипербола, литота ва бошқа бадий воситаларни ўрганиб, шеърят, ҳикоя, драма каби бадий асарларда тилнинг қандай қўлланилишини таҳлил қилади.*

Ушбу мақолада биз лингвопоэтиканинг асосий тамойилларини, хусусан, тилдаги образлилик, метафора ва бошқа бадий воситаларни кўриб чиқамиз. Шунингдек, лингвопоэтика тилшуносликнинг бошқа соҳалари билан қандай боғлиқлиги ва бу соҳанинг аҳамияти ҳақида муҳокама қиламиз.

Калит сўзлар: *тилнинг образлилик хусусияти, тилдаги образлилик, метафора, тилдаги экспрессивлик, фонетика.*

Кириш. Лингвопоэтиканинг Асосий Тамойиллари

Лингвопоэтика тилдаги бадийлик, гўзаллик ва экспрессивликни ўрганади. Унинг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат:

- **Тилнинг образлилик хусусияти:** Тил орқали инсонлар турли образларни яратади.
  - Масалан, "қуёш кулди" иборасида қуёш тирик мавжудотдек тасвирланади ва бунда образлиликни кўрамиз.
- **Тилнинг экспрессивлик хусусияти:** Тил инсонларнинг ҳиссиётларини ифода этишга хизмат қилади.
  - Масалан, "меҳр" сўзида ижобий, "нафрат" сўзида эса салбий ҳиссиётлар ифода этилади.
- **Тилнинг бадийлик хусусияти:** Тилнинг бадийлик хусусияти бадий асарларда намоён бўлади.
  - Масалан, шеърятда ритм, қофия, образлилик, метафора ва бошқа бадий воситалар тилнинг бадийлик хусусиятини янада кучайтиради.

Тилдаги Образлилик

Образлилик тилнинг энг муҳим хусусиятларидан бири бўлиб, у тилдаги бадийликни янада кучайтиради. Образлилик турли хил бадий воситалар орқали юзага келади.

- **Метафора:** Метафора бир нарсани бошқа нарсага ўхшатиш, яъни маъно алмаштириш ҳолатидир.
  - Масалан, "темир юрак" иборасида "темир" сўзи "юрак"га ўхшатилади ва шу орқали "шижоатли" маъноси ифода этилади.
- **Синекдоха:** Синекдоха бир нарсани унинг бир қисми билан аташдир.
  - Масалан, "бош" сўзи баъзан "одам" маъносида ишлатилади, "темир" сўзи эса "қурол" маъносида ишлатилади.
- **Эпитет:** Эпитет нарсанинг хусусиятини кучайтириш, яъни унинг сифатини таъкидлаш учун ишлатиладиган сўз ёки ибора.
  - Масалан, "оқ қор" иборасида "оқ" сўзи қорнинг рангини таъкидлаш учун ишлатилган.
- **Гипербола:** Гипербола бир нарсанинг миқдори ёки сифатини мўътадилдан ортиқроқ баҳолашдир.
  - Масалан, "денгиздек кўзлар" иборасида кўзларнинг катталиги гипербола орқали ифода этилган.
- **Литота:** Литота бир нарсанинг миқдори ёки сифатини мўътадилдан камроқ баҳолашдир.
  - Масалан, "бир тийинлик ҳақ" иборасида ҳақнинг миқдори литота орқали ифода этилган.

Тилдаги Экспрессивлик

Тилнинг экспрессивлик хусусияти инсонларнинг ҳиссиётларини ифода этишга хизмат қилади. Бу хусусият тилдаги эмоционал сўзлар, иборалар, ҳиссиётни кучайтирадиган бадий воситалар орқали юзага келади.

- **Эмоционал сўзлар:** Эмоционал сўзлар муайян ҳиссиётларни билдиради.
  - Масалан, "севинч", "ғамгинлик", "хафа", "қўрқув" сўзлари муайян ҳиссиётларни билдиради.
- **Экспрессив иборалар:** Экспрессив иборалар ҳиссиётни кучайтириш учун ишлатилади.
  - Масалан, "жуда бахтли", "ғоят хафа", "бениҳоя қўрққан" каби иборалар ҳиссиётни кучайтиради.

Лингвопоэтика Тилшуносликнинг Бошқа Соҳалари билан Боғлиқлиги

Лингвопоэтика тилшуносликнинг бошқа соҳалари билан чамбарчас боғлиқдир.

- **Фонетика:** Лингвопоэтикада тилдаги товушларнинг эстетик ва экспрессив хусусиятлари ўрганилиши мумкин. Масалан, шеърятдаги ритм ва қофия фонетика билан боғлиқ.
- **Морфология:** Лингвопоэтикада сўзларнинг маънолари ва шаклларининг бадий жиҳатлари таҳлил қилинади.
  - Масалан, метафора ва синекдоха сўзларнинг маъноларини ўзгартириш орқали юзага келади.

- **Синтаксис:** Лингвопоэтикада гапнинг тузилиши, жўмлаларнинг тартиби, бадий воситаларнинг гапдаги ўрни каби масалалар ўрганилиши мумкин.
- **Семантика:** Лингвопоэтикада сўзларнинг маънолари, метафораларнинг маъно алмаштириши, образларнинг семантик таҳлили каби масалалар ўрганилиши мумкин.

Лингвопоэтиканинг Аҳамияти

Лингвопоэтиканинг аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади:

- **Бадий асарларни чуқурроқ тушуниш:** Лингвопоэтика бадий асарлардаги тил воситаларини, образларни, метафораларни, синекдохаларни ва бошқа бадий воситаларни таҳлил қилиб, асарни чуқурроқ тушунишга ёрдам беради.
- **Тилнинг бадийлик хусусиятини ўрганиш:** Лингвопоэтика тилнинг бадийлик хусусиятини ўрганади ва шу орқали тил ҳақидаги билимларни бойитади.
- **Тилнинг экспрессивлик хусусиятини ўрганиш:** Лингвопоэтика тилнинг экспрессивлик хусусиятини ўрганади ва бу орқали инсонларнинг хиссиётларини ифода этиш усулларини аниқлашга ёрдам беради.
- **Тилни ривожлантириш:** Лингвопоэтика тилдаги бадий воситаларни ўрганиш орқали тилнинг ривожланишига ҳисса қўшади.

Хулоса. Лингвопоэтика тилдаги бадийлик ва экспрессивликни ўрганадиган тилшуносликнинг муҳим соҳасидир. У тилдаги образлилик, метафора, синекдоха, эпитет, гипербола, литота ва бошқа бадий воситаларни ўрганиб, шеърят, ҳикоя, драма каби бадий асарларда тилнинг қандай қўлланилишини таҳлил қилади. Лингвопоэтика тилшуносликнинг бошқа соҳалари билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, тилнинг бадийлик ва экспрессивлик хусусиятларини ўрганиш, бадий асарларни чуқурроқ тушуниш, тилнинг ривожланишига ҳисса қўшиш каби аҳамиятли функцияларни бажаради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Hakimov M.O'zbek tilida matnning pragmatik talqini: Filol. fan. d-ri ...diss. – Toshkent, 2001.
2. Turniyazova Sh.Hozirgi o'zbek tilida matn shakllanishining derivatsion xususiyatlari.Filol.fan.nomz...dis.-Toshkent, 2010
3. To'xsonov M. Mikromatn va uning kommunikativ yahlitligi // O'zbek tili va adabiyoti, 1990, 5 - son, 66 – 69 – betlar.